

**THE OPINIONS OF CANDIDATE TEACHERS
OF TURKISH LANGUAGE ABOUT
DICTIONARY AND USE OF DICTIONARY**

**Türkçe Öğretmen Adaylarının Sözlük ve Sözlük Kullanımına
İlişkin Görüşleri¹**

Ahmet Turan SİNAN² & Sezgin DEMİR³

Abstract

The objective of this study is to evaluate the opinions of candidate teachers of Turkish language on skills required to use dictionary. It should be kept in mind that the most important milestone of a language syntax is phrases and having a competence for it is a point to struggle for during learning process. Being able to use dictionary is remarkably important in terms of developing vocabulary competence and comprehension of it. In addition, it is aimed at helping the teachers, the most important component of language teaching, to have sufficient vocabulary power during education. It is only possible to obtain the language delicacies, components of rich language syntax by making use of vocabulary created either for overall objectives or specific objectives. However, it could be only achieved through being successful in reading, listening, watching, speaking, writing and word power. Otherwise, such teachers as the ones who give priority to teaching grammar and who don't teach though enough writing skills and who are in favor of teaching rules based on learning by memorizing will be trained. In order to get data, a questionnaire in form of five-likerts has been prepared for "dictionary usage habits". The subjects of this study consist of students from TLT (Turkish Language Teaching) department in Faculty of Education in University of Fırat. t test has been used for independent groups according to gender variability, and analysis of variance has been used for other multiple variability. It is aimed at determining the habits of dictionary use of candidate teachers and their competences.

Keywords: *Mother tongue, language education, dictionary, linguistics.*

Özet

Bu araştırmanın amacı, Türkçe öğretmen adaylarının sözlük kullanımına ilişkin beceri ve düşüncelerinin değerlendirilmesidir. Dil dizgesinin en önemli yapı taşının sözcükler olduğu unutulmamalı ve öğrenim aşaması süresince bu yönde yetkinliğe ulaşmaya çalışılmalıdır. Sözlük kullanımı da söz varlığını, alımlama becerisini geliştirmesi açısından son derece önemlidir. Ayrıca öğrenim aşamasında, öğretmenlerin yeterli söz varlığına sahip olmalarına yardımcı olmaktadır. Türkçenin söz varlığını en iyi şekilde yansıtan genel ve özel amaçlı sözlüklerden yararlanılmasıyla ancak ana dilimizin inceliklerine, Türkçenin zengin söz varlığına ulaşmak mümkün olacaktır. Ancak bu yolla dil eğitiminin öğrenme alanlarında başarılı olunması mümkün olacaktır. Aksi halde dil bilgisi öğretimi merkeze alan, yeterli yazınsal eğitimi veremeyen, kuralları ezberletmeye dayalı bir eğitim anlayışını benimsemiş öğretmen adayları yetiştirilecektir. Araştırmada veri

¹ Bu çalışma 16-18.10.2014 tarihleri arasında Elazığ Fırat Üniversitesinde düzenlenen "VII. Uluslararası Dünya Dili Türkçe Sempozyumu"nda sözlü bildiri olarak sunulan çalışmanın geliştirilmiş şeklidir.

² Yrd. Doç. Dr., Akdeniz Üniversitesi, e-posta: atsinan@firat.edu.tr

³ Yrd. Doç. Dr., Akdeniz Üniversitesi, e-posta: sezgindemir44@gmail.com

toplamak amacı ile 31 maddeden oluşan beşli Likert tipi “Sözlük Kullanma Alışkanlıkları” ölçeği hazırlanmıştır. Bu araştırmanın çalışma grubunu Fırat Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türkçe Öğretmenliği bölümü öğrencileri oluşturmaktadır. Verilerin analizinde cinsiyet değişkeni açısından bağımsız gruplar t testi, diğer çoklu değişkenler açısından ise varyans analizi kullanılmıştır. Öğretmen adaylarının sözlük kullanma alışkanlıklarının, yetkinliklerinin belirlenmesi amaçlanmıştır.

Anahtar Sözcükler: *Ana dili, dil eğitimi, sözlük kullanımı, dil bilimi.*

GİRİŞ

Bildirişim amacı taşıyan çift eklemli, uzlaşımsal, toplumsal her türlü dizgeye dil denir. Bir dil dizgesi içerisindeki biçimbirimlerin bir bölümünü ya da tamamını alfabetik düzene, konuların ya da kavramsal alanlarına göre tanımları, tanıkları, söylenişleri, kökenleri, kullanımları, dil bilgisi ulamları gibi özellikleriyle ya da bir başka dildeki karşılıklarıyla sunan yapıta sözlük denir (Vardar 2002: 183). Söz varlığı içerisindeki sözlüksel birimleri, dil bilimin yöntemleri ile ele alan bilim dalına ise sözlük bilimi denir. Uygulamalı dil bilimin dallarından biri olan sözlük bilim ya da sözlükçülük daha önceden hazırlanmış sözlükleri çeşitli açılardan sınıflandırır, yeni sözlüklerin yapılması sırasında kullanılacak kuralları ve yöntemleri belirler (Aydın 2007: 107). Bir tekniğin, bir bilim veya sanat dalının özel sözcük hazinesini betimleyen sözlüklerin yanı sıra, genellikle sözlükler ortak dili ele alır (Bayrav 1998: 92). Bu noktada hazırlanacak sözlük için “ortak dil” kavramının ne olduğu çok önemli bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Başka bir anlayışla da sözlükler tek dilli ve iki dilli sözlükler olarak da ayırt edilir. Ayrıca içeriğine göre belli alanlarda hazırlanmış sözlükler sözvarlığına öre de hazırlanmaktadır (Sinan 2010: 125-126).

Belirli bir dil dizgesini kullanan insan topluluğu açısından ortak söz varlığının neye göre belirleneceği dil bilimciler açısından uzlaşılan bir konu değildir. Bir diğer önemli nokta da hangi türden sözlük hazırlanırsa hazırlansın ilk defa André Martinet tarafından bir terim olarak kullanılan bir bütüncenin (corpus) oluşturulması zorunluluğudur. Bütüncü bir dil ya da dil olayını eş zamanlı bir bakış açısı ile tasvir etmek amacıyla derlenmiş sözlü ya da yazılı örnekler bütünüdür (Aydın 2007: 115).

Ahanov, sözlükleri işlevsel özellikleri ve türleri açısından dörde ayırmaktadır:

I. Sözlerin kökeni ve anlam gelişmesiyle ilgili bilgi veren sözlükler: 1. Köken Bilimi Sözlükleri; 2. Tarihi Sözlükler.

II. Yaşayan dildeki sözlerin anlamlarını açıklayarak kullanılması hakkında bilgi veren sözlükler: 1. Açıklamalı Sözlükler; 2. Çeviri Sözlükleri; 3. Terminolojik Sözlükler; 4. Diyalekt Sözlükleri; 5. Deyimler Sözlüğü; 6. Eş Anlamlılar Sözlüğü.

III. Sözlerin ses yapısı ve yazımıyla ilgili bilgi veren sözlükler. Bunlar: 1. Sesçil Sözlük; 2. Yazım Sözlüğü

IV. Nesne veya durumların anlamlarını açıklayan sözlükler: 1. Ansiklopedik Sözlük; 2. Resimli Sözlük” (2008: 188).

Türklerde, gelişmiş bir sözlükçülük geleneği vardır ve bunun en eski kanıtı da XI. yüzyılda Kaşgarlı Mahmud’un Arapça olarak yazdığı, aynı zamanda ana dilimizin söz varlığını, biçim bilgisini tanıtan Divanü Lûgati’t Türk’tür. Cumhuriyet dönemine gelinceye kadar ise yayımlanan yapıtlardan en önemlisi Ahmet Vefik Paşa’nın Lehçe-i Osmanî’si ve Şemsettin Sami’nin Kâmus-i Türki’sidir (Aksan 2004: 372). Divanü Lûgati’t Türk, bir

sözlük olduğu kadar aynı zamanda bir dil bilgisi kitabı olup örneklerinin çokluğu ve niteliği ile de kendinden sonraki birçok dil bilgisi kitabına öncülük etmiştir (Karahan, 2010). Türkçede uzun asırlar kullanılan; lugat, kamus ve ferheng gibi kelimeler yerlerine Türk Dilini Tetkik Cemiyetinin kurulması sonrasında Celal Sahir'in önerisiyle "sözlük" kelimesi kullanılmış ve bu kelime tutmuştur (İlhan 2007: 13).

19. yüzyılın başlarında günlük yaşamda kullanılmayan dil bilgisi yaklaşımı ve dil bilgisi-çeviri yöntemine tepki olarak doğan sözcük yaklaşımında (approche par le lexique) sözcük öğretimine ağırlık verilmiş, somuttan soyuta doğru öğretilmesi hedeflenen ilk şey dilin öğeleri, yani sözcükler olduğu savunulmuştur (Güneş 2011: 126). Bu dil öğretim yaklaşımı ana dili ve yabancı dil öğretiminde sözcük öğretimine, doğal olarak da sözlük kullanımının etkili ve doğru bir şekilde gerçekleştirilmesine önem vermektedir. İster ana dili eğitimi olsun ister yabancı dil öğretimi olsun sözlük kullanımı öğrenenin; gözlem yapma, karşılaştırma, inceleme, kontrol etme, dönüt alma, doğrulama, algılama kolaylığı ve üretim yaşantıları gibi fayda ve becerileri elde etmesini sağlamaktadır (Yaman 2010: 738). Bunca önemli kazanım sağlayan sözlük kullanımı ana dili öğretmenlerinin donanımı ve etkinliği açısından da son derece önemlidir.

1. YÖNTEM

Tarama modelinde gerçekleştirilen bu araştırmanın evrenini Fırat Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türkçe Eğitimi bölümünde öğrenim görmekte olan üniversite öğrencileri oluşturmaktadır.

1. 1. Araştırmanın Amacı

Türkçe öğretmen adaylarının sözlük ve sözlük kullanımına ilişkin beceri ve düşüncelerinin değerlendirilmesidir. Bu genel amaç doğrultusunda şu alt amaçlar belirlenmiştir:

1. Sözlükle tanışma sürecine ait öğretmen adaylarının görüşleri nelerdir?
2. Sözlükle tanışma sürecine ilişkin öğretmen adaylarının görüşleri; cinsiyetlerine, öğrenim gördükleri sınıf düzeylerine, annelerinin ve babalarının eğitim durumlarına, mezun oldukları lise türüne göre değişmekte midir?
3. Sözlük kullanımına ilişkin öğretmen adaylarının görüşleri nelerdir?
4. Sözlük kullanımına ilişkin öğretmen adaylarının görüşleri; cinsiyetlerine, öğrenim gördükleri sınıf düzeylerine, annelerinin ve babalarının eğitim durumlarına, mezun oldukları lise türüne göre değişmekte midir?

1. 2. Evren ve Örneklem

Araştırmanın evreni, 2013-2014 eğitim öğretim yılında Fırat Üniversitesi Türkçe Eğitimi Bölümünde öğrenim gören Türkçe öğretmen adaylarından meydana gelmektedir. Evrenin tümü örneklem olarak alınmıştır. Bu nedenle de ayrıca örneklem seçimi yapılmamıştır. Veri toplama aracı, 398 öğrenciye uygulanmıştır. Bu ölçeklerden 8 tanesi çift seçenek işaretlenmesi, bazı maddelerin boş bırakılması ve kişisel bilgilerin eksik olması gibi çeşitli nedenlerden dolayı değerlendirmeye alınmamıştır. Bu nedenle veri toplama araçlarından 390 tanesi değerlendirmeye alınmış ve var olan durum kendi koşulları içerisinde betimsel taramalar yoluyla saptanmıştır. Araştırmada 208 kadın (%53.33), 182 erkek öğrenci

(%46.67) yer almıştır. Bu öğrencilerden 99'u 1. sınıfta, 99'u 2. sınıfta, 89'u 3. sınıfta ve 103'ü de 4. sınıfta öğrenim görmektedir.

1. 3. Veri Toplama Aracının Geliştirilmesi

Bu araştırmada Türkçe öğretmen adaylarının sözlük ve sözlük kullanımına ilişkin görüşleri belirlenmeye çalışılmıştır. Bu amaçla öğretmen adaylarının görüşlerinin belirlenmesi için 31 maddelik beşli Likert tipi ölçek geliştirmiş ve Fırat Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türkçe Eğitimi Bölümü öğrencilerine uygulanmıştır. Ölçek geliştirme sürecinde ilk olarak alan yazın taranmış ve bir taslak ölçek hazırlanmıştır. Taslak ölçek Elazığ il merkezindeki 5 Türkçe öğretmenin değerlendirmesine sunulmuştur. Daha sonra ölçek içerik geçerliliği bakımından, Fırat Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türkçe Eğitimi ve Eğitim Bilimleri Bölümlerinde görevli öğretim üyelerinin değerlendirmelerine sunulmuştur. Son olarak da uzmanlardan gelen görüş ve eleştiriler doğrultusunda maddeler tekrar ele alınmış, düzeltmelerden sonra ölçek ön değerlendirmeye hazır hâle getirilmiştir. Veriler analiz edilirken yüzde, frekans, aritmetik ortalama ve standart sapmaya başvurulmuştur.

Gerçekleştirilen analizde KMO değeri .82, Barlett Testi 2060.500 olarak hesaplanmıştır. Bu sonuç da .05 düzeyinde anlamlı bulunmuştur. Bu sonuç maddelere faktör analizi uygulanabileceğini göstermektedir. Gerçekleştirilen faktör analizinde faktör yüklerinin .56 ve .83 arasında değiştiği görülmüştür. Ölçeğin ilk 13 maddesi için Cronbach Alpha güvenilirlik katsayısı .84, ikinci 18 maddesi için ise .88 olarak hesaplanmıştır. Tüm maddeler açısından Cronbach Alpha güvenilirlik katsayısı da .90'dır. Spearman-Brown güvenilirlik katsayısı .78; Guttman Splitt-Half katsayısı .78'dir. Bu sonuçlara göre ölçeğin güvenilir olduğu söylenebilir.

1. 4. Verilerin Çözümlemesi

Araştırmada katılımcılara ilişkin verilerin analizinde yüzde ve frekans teknikleri, cinsiyet açısından gerçekleştirilen karşılaştırmalarda bağımsız gruplar t testi kullanılmıştır. Sınıf düzeyi, annenin ve babanın eğitim durumları, mezun olunan lise türü açısından yapılan karşılaştırmalarda ise varyans analizi kullanılmıştır. Bu noktada anlamlı farklılığın belirlendiği durumlarda da farkın kaynağını belirlemek amacı ile Scheffe testi kullanılmıştır. Bu araştırmada her bir maddenin gerçekleşme düzeyinin belirlenmesi için "Her Zaman (5)", "Sık Sık (4)", "Bazen (3)", "Nadiren (2)" ve "Hiç (1)" dereceleri kullanılmıştır. Araştırma kapsamında aritmetik ortalamaların yorumlanmasında; 1.00-5.00 arasındaki ortalama değerler "Her Zaman (4.21-5.00)", "Sık Sık (3.41-4.20)", "Bazen (2.61-3.40)", "Nadiren (1.81-2.60)" ve "Hiç (1.00-1.80)" olarak belirlenmiştir.

2. BULGULAR VE YORUMLAR

Araştırmanın bu bölümünde; elde edilen bulgular benzer ve kuramsal çalışmalar ile karşılaştırmalı olarak ele alınmış ve yorumlanmıştır:

Çizelge 1. Sözlükle Tanışma Sürecine İlişkin Türkçe Öğretmen Adaylarının Görüşlerine Ait Aritmetik Ortalama ve Standart Sapma Sonuçları

Maddeler	$\bar{X}$	Ss
1. Öğretmenlerim sözlüklerden yararlanmam için beni bilgilendirdi.	3.62	.98
2. Öğretmenlerim sözlüklerden etkili yararlanmam için beni özendirdi.	3.29	1.00
3. Verilen bilgiler, sözlük kullanımına ilişkin ilgi ve ihtiyaçlarımı karşılayacak nitelikteydi.	3.38	1.00

4. Sınıf öğretmenim sözlük kullanımına gereken önemi göstermekteydi.	3.22	1.14
5. Türkçe ve edebiyat öğretmenlerim sözlük kullanımına gereken önemi göstermekteydi.	3.47	1.09
6. Yabancı dil öğretmenlerim sözlük kullanımına gereken önemi göstermekteydi.	3.68	1.22
7. Öğretmenlerim farklı nitelikteki sözlükleri sınıf ortamında bize tanıttılar.	2.33	1.15
8. İlköğretimdeki okul kütüphanesinde ihtiyaçlarımı karşılayacak yeterlikte sözlükler bulunurdu.	2.55	1.18
9. Öğrenim gördüğüm lisenin kütüphanesindeki sözlükler ihtiyacımı karşılayacak yeterliğe sahipti.	2.84	1.24
10. Üniversite kütüphanesinde ihtiyaçlarımı karşılayacak yeterlikte sözlükler bulunmaktadır.	3.74	1.07
11. İlköğretimde okul kütüphanesindeki sözlüklerden faydalanırdım.	2.36	1.14
12. Lisede okul kütüphanesindeki sözlüklerden faydalanırdım.	2.44	1.14
13. Üniversitenin kütüphanesindeki sözlüklerden faydalanırdım.	2.59	1.13

Toplam $\bar{X} = 3.04$

Dil eğitiminin doğru bir şekilde gerçekleştirilmesi bir anlamda sözlüklerin etkili ve doğru bir şekilde kullanımı ile mümkündür. Bu noktada ana dili eğitimi sürecindeki en etkili unsurlardan biri olan öğretmenlerin öğrenciyi bireyi doğru bir şekilde yönlendirmesi, bireyin gerekli söz varlığına ulaşması açısından son derece önemlidir. Bunun için araştırmada yer alan öğretmen adaylarına “*Öğretmenlerim sözlüklerden yararlanmam için beni bilgilendirdi*” maddesi yöneltilmiştir. Katılımcılar ilgili maddeye dair “Sık Sık” ($\bar{X} = 3.62$) düzeyinde görüş belirtmişlerdir. Bu durum araştırmaya katılan öğretmen adaylarının öğretmenleri tarafından sözlükler ile ilgili olarak yeterince bilgilendirildiklerini göstermektedir.

Araştırmaya katılan öğretmen adaylarına yöneltilen bir diğer madde ise sözlük kullanımına yönelik olarak öğretmenler tarafından yeterince özendirici çalışma yapıp yapılmadığı ile ilgilidir. Bu bağlamda katılımcılara “*Öğretmenlerim sözlüklerden etkili yararlanmam için beni özendirdi*” maddesi yöneltilmiştir. İlgili maddeye yönelik olarak katılımcılar “Bazen” ($\bar{X} = 3.29$) düzeyinde görüş belirtmişlerdir. Bu düzey katılımcıların öğretmenlerin sözlük kullanımına ilişkin özendirici çalışmalarını yeterli düzeyde görmediklerini ortaya koymaktadır.

Türkçe öğretmen adaylarına yöneltilen bir diğer madde ise sözlük kullanımı sırasında ihtiyaç duyulan bilgilerin verilme düzeyine yöneliktir. Bu bağlamda araştırmada yer alan öğretmen adaylarına “*Verilen bilgiler, sözlük kullanımına ilişkin ilgi ve ihtiyaçlarımı karşılayacak nitelikteydi*” maddesi yöneltilmiştir. Bu maddeye katılımcılar “Bazen” ($\bar{X} = 3.38$) düzeyinde görüş belirtmişlerdir. Bu madde ile ilgili elde edilen bu sonuç katılımcıların sözlük kullanımına yönelik verilen bilgileri yeterli görmediklerini göstermektedir.

Bireyin sözlük kullanımı ile ilk karşılaştığı eğitim düzeyinin genel olarak ilköğretim çağı olduğu bilinmektedir. Bu noktada katılımcılara “*Sınıf öğretmenim sözlük kullanımına gereken önemi göstermekteydi*” maddesi yöneltilmiştir. İlgili maddeye katılımcıların “Bazen” ($\bar{X} = 3.22$) düzeyinde görüş belirttikleri görülmüştür. Bu sonuç sınıf öğretmenlerinin sözlük kullanımına yönelik olarak gereken önemi göstermediklerini ortaya koymaktadır.

Türkçe ve edebiyat öğretmenlerinin sözlük kullanımına yönelik olarak gereken önemi göstermeleri bireyin dil gelişimi açısından son derece önemlidir. Bu açıdan katılımcılara “*Türkçe ve edebiyat öğretmenlerim sözlük kullanımına gereken önemi göstermekteydi*” maddesi yöneltilmiş ve katılımcılar da “Sık Sık” ($\bar{x}=3.47$) düzeyinde görüş belirtmişlerdir. Bu durum araştırmada yer alan katılımcıların Türkçe ve edebiyat öğretmenlerinin, sınıf öğretmenlerine göre daha fazla sözlük kullanımına önem verdiklerini düşündüklerini göstermektedir.

Yabancı dil öğreniminde sözlük kullanımına gereken önemin verilmesine ilişkin olarak katılımcılara “*Yabancı dil öğretmenlerim sözlük kullanımına gereken önemi göstermekteydi*” maddesi yöneltilmiştir. Bu maddeye araştırmada yer alan katılımcılar “Sık Sık” ($\bar{x}=3.68$) düzeyinde görüş belirtmişlerdir. Bu durum öğretmen adaylarının; sözlük kullanımına gereken önemi vermeye ilgili olarak yabancı dil öğretmenlerinin tutumlarını daha yeterli bulduklarını göstermektedir.

Sözlük türlerinin ve çeşitlerinin eğitim ortamlarında yeterince tanıtılması dil eğitimi açısından son derece önemlidir. Bu bağlamda araştırmada yer alan Türkçe öğretmen adaylarına “*Öğretmenlerim farklı nitelikteki sözlükleri sınıf ortamında bize tanıttılar*” maddesi yöneltilmiştir. Katılımcılar ise ilgili maddeye yönelik olarak “Nadiren” ($\bar{x}=2.33$) düzeyinde görüş belirtmişlerdir. Bu sonuç katılımcıların sınıf ortamlarında farklı nitelikteki sözlüklerin yeterince öğrencilere tanıtılmadığını düşündüklerini göstermektedir.

Okul kütüphanelerinin öğrencilerin ihtiyaçlarını karşılayacak nitelik ve yeterlikte olması, gerekli sayıda ve çeşitlilikte sözlük içermesi son derece önemlidir. Bu bağlamda katılımcılara “*İlköğretimdeki okul kütüphanesinde ihtiyaçlarını karşılayacak yeterlikte sözlükler bulunurdu*” maddesi yöneltilmiş ve araştırmada yer alan katılımcılar da ilgili maddeye “Nadiren” ($\bar{x}=2.55$) düzeyinde görüş belirtmişlerdir. Bu durum araştırmada yer alan Türkçe öğretmen adaylarının ilköğretim düzeyindeki okul kütüphanelerini yeterli bulmadıklarını ortaya koymaktadır.

Eğitim hayatının bir diğer önemli aşaması olan liselerdeki okul kütüphanelerindeki sözlüklerin nitelik ve nicelik açısından yeterliği de hem ana dili hem de yabancı dil eğitiminin başarısı açısından önemlidir. Bu noktada araştırmada yer alan katılımcılara “*Öğrenim gördüğüm lisenin kütüphanesindeki sözlükler ihtiyacımı karşılayacak yeterliğe sahipti*” maddesi yöneltilmiştir. Katılımcılar ise ilgili maddeye “Bazen” ($\bar{x}=2.84$) düzeyinde görüş belirtmişlerdir. Bu durum araştırmada yer alan Türkçe öğretmen adaylarının lise düzeyindeki okul kütüphanelerini sözlük açısından ilköğretim düzeyindeki okul kütüphanelerine göre daha yeterli gördüklerini göstermektedir.

Türkçe öğretmen adaylarının eğitim hayatındaki son aşama üniversite düzeyi olup bu aşamada üniversite kütüphanelerinin sözlük türleri açısından gerekli yeterliliğe ve zenginliğe sahip olması son derece önemlidir. Bu bağlamda araştırmada yer alan katılımcılara “*Üniversite kütüphanesinde ihtiyaçlarını karşılayacak yeterlilikte sözlükler bulunmaktadır*” maddesi yöneltilmiştir. İlgili maddeye araştırma kapsamında “Sık Sık” ($\bar{x}=3.74$) düzeyinde görüş belirtilmiştir. Buradan hareketle araştırmada yer alan öğretmen adaylarının üniversite kütüphanelerini yeterli gördükleri söylenebilir.

Dil eğitimi açısından bireyin eğitimin her aşamasında sözlüklerden yeterince ve doğru bir şekilde yararlanması son derece önemlidir. Bu bağlamda araştırmada yer alan katılımcılara “*İlköğretimde okul kütüphanesindeki sözlüklerden faydalanırdım*” maddesi

yöneltilmiştir. Araştırmada yer alan katılımcılar ise ilgili maddeye yönelik olarak “Nadiren” ($\bar{X}=2.36$) düzeyinde görüş belirtmişlerdir. Bu durum öğretmen adaylarının ilköğretim çağında okul kütüphanesindeki sözlüklerden yeterince yararlanmadıklarını ortaya koymaktadır.

Öğretmen adaylarının lise çağında okul kütüphanesindeki sözlüklerden yeterince yararlanıp yararlanmadıklarını belirlemek amacı ile katılımcılara “*Lisede okul kütüphanesindeki sözlüklerden faydalanırdım*” maddesi yöneltilmiştir. Araştırmada yer alan katılımcılar ise ilgili maddeye yönelik olarak “Nadiren” ($\bar{X}=2.44$) düzeyinde görüş belirtmişlerdir. Bu sonuç Türkçe öğretmen adaylarının lise çağında da okul kütüphanelerindeki sözlüklerden yeterince yararlanmadıklarını göstermektedir.

Araştırma kapsamında öğretmen adaylarının üniversite çağında kütüphanelerdeki sözlüklerden yeterince yararlanıp yararlanmadıklarına ilişkin olarak “*Üniversitenin kütüphanesindeki sözlüklerden faydalanırım*” maddesi yöneltilmiştir. Araştırmaya katılan Türkçe öğretmen adayları ilgili maddeye yönelik olarak “Nadiren” ($\bar{X}=2.59$) düzeyinde görüş belirtmişlerdir. Bu durum Türkçe öğretmen adaylarının üniversite düzeyinde bile kütüphanelerdeki sözlüklerden faydalanmadıklarını göstermektedir.

Sözlükle tanışma sürecine ilişkin Türkçe öğretmen adaylarının aritmetik ortalaması “3.04” olarak belirlenmiştir. Bu sonuca göre bu sürece ilişkin öğretmen adaylarının görüşlerinin “Bazen” düzeyinde olduğu ve Türkçe öğretmen adaylarının sözlükle tanışma sürecinde yeterince etkili olmadıkları söylenebilir.

Çizelge 2. Cinsiyete Göre Sözlükle Tanışma Sürecine İlişkin t Testi Sonuçları

Cinsiyet	n	$\bar{X}$	ss	sd	t	p
Kadın	208	3.11	.66	388	2.463	.014*
Erkek	182	2.95	.64			

*p<.05

Çizelge 2'deki bulgular dikkate alındığında sözlükle tanışma sürecine ilişkin cinsiyet açısından katılımcıların görüşlerinin anlamlı bir şekilde farklılaştığı görülmüştür [$t_{(388)}=2.463$; $p<.05$]. Buna göre araştırmaya katılan öğretmen adaylarının sözlükle tanışma sürecine ilişkin görüşlerinin cinsiyet açısından değiştiği söylenebilir. Kadın öğretmen adaylarının erkek öğretmen adaylarına göre görüşlerinin az da olsa daha olumlu olduğu görülmektedir. Grupların aritmetik ortalamaları dikkate alındığında, hem kadın ($\bar{X}=3.11$) hem de erkek ($\bar{X}=2.95$) öğretmen adaylarının “Bazen” düzeyinde görüş belirttikleri tespit edilmiştir. Buna göre araştırmada yer alan Türkçe öğretmen adaylarının sözlükle tanışma sürecine ilişkin görüşlerinin çok fazla olumlu olmadığı söylenebilir.

Çizelge 3. Sınıf Düzeyine Göre Sözlükle Tanışma Sürecine İlişkin Varyans Analizi Sonuçları

Sınıf	n	$\bar{X}$	ss	VK	KT	sd	KO	F	p	Fark
1. Sınıf	99	2.88	.62	Gruplar Arası	8.242	3	2.747	6.600*	.000	1. Sınıf-4.Sınıf, 3. Sınıf-4.Sınıf
2. Sınıf	99	3.06	.73		Gruplar İçi	160.678	386			
3. Sınıf	89	2.94	.52	Toplam		168.920	389			
4. Sınıf	103	3.25	.68							

Sınıf değişkeni açısından sözlükle tanışma sürecine ilişkin katılımcıların görüşleri arasında istatistiksel açıdan anlamlı farklılaşmanın olduğu belirlenmiştir [$F_{(3-386)}=6.600$; $p<.05$]. Scheffe testi sonucunda farklılaşma, 4. sınıf ($\bar{X}=3.25$) öğrencileri ile 1. sınıf ($\bar{X}=2.88$) ve 3. sınıf ($\bar{X}=2.94$) öğrencileri arasında gerçekleşmiştir. Araştırma sonucunda elde edilen bu bulgular ışığında 4. sınıf düzeyinde öğrenim gören Türkçe öğretmen adaylarının görüşlerinin daha olumlu olduğu söylenebilir.

Çizelge 4. Anne Eğitim Durumuna Göre Sözlükle Tanışma Sürecine İlişkin Varyans Analizi Sonuçları

Anne Eğitim Durumu	n	$\bar{X}$	ss	VK	KT	sd	KO	F	p	Fark
Okuryazar Değil	141	3.02	.68	Gruplar Arası	2.717	4	.679	1.574	.181	---
İlkokul	179	2.99	.63		Gruplar İçi	166.203	385			
Ortaokul	38	3.18	.70	Üniversite		168.920	389			
Lise	24	3.17	.58							

Çizelge 4'teki varyans analizi sonucuna bakıldığında sözlükle tanışma sürecine ilişkin Türkçe öğretmen adaylarının görüşleri arasında anne eğitim durumu değişkeni açısından anlamlı bir fark bulunmamıştır [$F_{(4-385)}=1.574$; $p>.05$]. Buna göre araştırmada yer alan katılımcıların bu yöndeki görüşleri değişmemektedir. Grupların aritmetik ortalamalarına bakıldığında üniversite mezunu annelerin çocuklarında ($\bar{X}=3.41$) sözlükle tanışma sürecine ilişkin görüşleri "Bazen" düzeyinde öne çıkmıştır. Diğer grupların hepsinin aritmetik ortalaması "Nadiren" düzeyinde kalmıştır. Genel olarak değerlendirildiğinde anne eğitim düzeyi arttıkça katılımcıların sözlükle tanışma sürecine ilişkin görüşleri daha olumlu olmaktadır.

Çizelge 5. Baba Eğitim Durumuna Göre Sözlükle Tanışma Sürecine İlişkin Varyans Analizi Sonuçları

Baba Eğitim Durumu	n	$\bar{X}$	ss	VK	KT	sd	K O	F	p	Fark
Okuryazar Değil	33	2.93	.65	Gruplar Arası	3.429	4	.857	1.995	.095	---
İlkokul	157	2.96	.66							
Ortaokul	72	3.15	.59	Gruplar İçi	165.491	385	.430			
Lise	88	3.05	.69							
Üniversite	40	3.21	.68	Toplam	168.920	389				

Çizelge 5'teki varyans analizi sonucunda sözlükle tanışma sürecine ilişkin Türkçe öğretmen adaylarının görüşleri arasında baba eğitim durumu değişkeni bakımından anlamlı bir fark bulunmamıştır [$F_{(4-385)}=1.995$; $p>.05$]. Bu sonuç araştırmaya katılan Türkçe öğretmen adaylarının sözlükle tanışma sürecine dair görüşlerinin farklılaşmadığını göstermektedir. Grupların aritmetik ortalamalarına bakıldığında ise üniversite mezunu babaların çocuklarında ($\bar{X}=3.21$) sözlükle tanışma sürecine ilişkin görüşlerin en yüksek düzeyde olduğu belirlenmiştir. Bütün grupların aritmetik ortalamasının ise "Nadiren" düzeyinde olduğu belirlenmiştir.

Çizelge 6. Mezun Olunan Lise Türüne Göre Sözlükle Tanışma Sürecine İlişkin Varyans Analizi Sonuçları

Lise Türü	n	$\bar{X}$	ss	VK	KT	sd	KO	F	p	Fark
Genel Lise	338	3.02	.65	Gruplar Arası	1.343	3	.448	1.031	.379	---
Meslek Lisesi	6	3.29	.62							
Anadolu Lisesi	40	3.16	.70	Gruplar İçi	167.577	386	.434			
Fen Lisesi	-	-	-							
Özel Lise	6	3.22	.74	Toplam	168.920	389				

Çizelge 6'da mezun olunan lise türü değişkeni açısından sözlükle tanışma sürecine ilişkin Türkçe öğretmen adaylarının görüşleri arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır [$F_{(3-386)}=1.031$; $p>.05$]. Buna göre araştırmada yer alan katılımcıların bu yöndeki görüşleri değişmemektedir. Grupların aritmetik ortalamalarına bakıldığında meslek lisesinden mezun olan katılımcıların ($\bar{X}=3.29$) en yüksek düzeyde görüş belirttikleri tespit edilmiştir. Bütün grupların hepsinin aritmetik ortalaması "Bazen" düzeyinde kalmıştır.

Çizelge 7. Sözlük Kullanımına İlişkin Türkçe Öğretmen Adaylarının Görüşlerine Ait Aritmetik Ortalama ve Standart Sapma Sonuçları

Maddeler	$\bar{X}$	ss
14. Okurken anlamını bilmediğim sözcüklerle karşılaştığımda sözlükten faydalanırım.	3.79	.90
15. Okurken anlamını bilmediğim deyimlerle karşılaştığımda deyimler sözlüğünden faydalanırım.	3.15	1.00
16. Okurken anlamını bilmediğim atasözleri ile karşılaştığımda atasözleri sözlüğünden faydalanırım.	3.07	1.02
17. Edebiyat ile ilgili terim sözlüklerinden faydalanırım.	2.93	1.11
18. Dil bilgisi ile ilgili terim sözlüklerinden faydalanırım.	3.04	1.10
19. Dil bilimi ile ilgili terim sözlüklerinden faydalanırım.	2.91	1.15
20. Yabancı dil öğrenirken ilgili sözlüklerden faydalanırım.	3.63	1.21
21. Cep sözlüklerinden faydalanırım.	2.67	1.30
22. İnternet ortamındaki sözlüklerden faydalanırım.	3.07	1.27
23. Özel amaçlı sözlüklerden faydalanırım.	2.13	1.10
24. Anlamını bilmediğim dil birimlerinin anlamlarını öğrenebilmek için farklı sözlükler arasında karşılaştırmalı okumalar gerçekleştiririm.	2.29	1.10
25. Anlamını bilmediğim dil birimlerinin anlamlarını sözlükten bulmak yerine bağlamdan çıkarmaya çalışırım.	3.26	1.08
26. Sözlük kullanımının gerekli olduğunu düşünürüm.	4.50	.83
27. Sözlük kullanma tekniklerinden faydalanırım.	3.28	1.20
28. Güncel sözlükleri takip ve temin ederim.	2.49	1.16
29. Alanımla ilgili sözlükleri takip ve temin ederim.	3.16	1.12
30. Sözcüğün bağlamsal anlamı ile sözlük anlamı arasındaki ilişkiye dikkat ederim.	3.55	1.10
31. Söz varlığını zenginleştirmek amacı ile boş zamanlarımda sözlük okumaları gerçekleştiririm.	2.53	1.08

Toplam $\bar{X} = 3.08$

Dil kullanımı sırasında yeni karşılaşılan sözcüklerin anlamları ya metnin bağlamından hareketle tespit edilmeye çalışılır ya da sözlüklerden yararlanılır (Yaman 2010: 736). Okuma edimi sırasında anlamları bilinmeyen sözcüklerin anlamlarının sözlüklerden bulunmasına yönelik olarak araştırmaya katılan Türkçe öğretmen adaylarına “Okurken anlamını bilmediğim sözcüklerle karşılaştığımda sözlükten faydalanırım” maddesi yöneltilmiş ve araştırmada yer alan katılımcılar da “Sık Sık” ($\bar{X}=3.79$) düzeyinde görüş belirtmişlerdir. Bu sonuç öğretmen adaylarının okuma sırasında yeterince sözlük kullandıklarını ortaya koymaktadır.

Yazınsal metinler başta olmak üzere bütün metinlerde deyimlerle karşılaşmak olasıdır. Bu durum bir dilin söz varlığında önemli bir yere sahip olan deyimlerin edinilmesinde özel amaçlı sözlük kullanımını zorunlu kılmaktadır. Bu bağlamda katılımcılara “Okurken anlamını bilmediğim deyimlerle karşılaştığımda deyimler sözlüğünden faydalanırım” maddesi yöneltilmiş ve araştırmada yer alan katılımcılar da “Bazen” ($\bar{X}=3.15$) düzeyinde görüş belirtmişlerdir. Bu durum deyimler sözlüğünün kullanımının öğretmen adayları açısından yeterli düzeyde olmadığını göstermektedir.

Bir dilin söz varlığı açısından atasözleri de tıpkı deyimler gibi son derece önemli birimlerdir. Bu noktada katılımcılara “Okurken anlamını bilmediğim atasözleri ile

karşılaştığımda atasözleri sözlüğünden faydalanırım” maddesi yöneltilmiştir. Araştırmada yer alan katılımcılar ise ilgili maddeye dair “Bazen” ($\bar{X}=3.07$) düzeyinde görüş belirtmişlerdir. Buradan hareketle öğretmen adaylarının yeterli düzeyde atasözleri sözlüğü kullanmadıkları söylenebilir.

Ana dili eğitimi, yazınsal eğitimden asla kopuk bir şekilde yürütülemeyeceğinden Türkçe öğretmenlerinin yazın kuramı açısından gerekli alan bilgisi ile yeterince donatılması şarttır. Bu bağlamda öğretmen adaylarına “*Edebiyat ile ilgili terim sözlüklerinden faydalanırım*” maddesi yöneltilmiş ve araştırmada yer alan katılımcılar da ilgili maddeye “Bazen” ($\bar{X}=2.93$) düzeyinde görüş belirtmişlerdir. Bu sonuç Türkçe öğretmen adaylarının edebiyat ile ilgili terim sözlüklerinden yeterince yararlanmadıklarını göstermektedir.

Ana dili eğitiminin önemli öğrenme alanlarından biri de ölçünlü dilin kurallarının ele alındığı dil bilgisidir. Bu noktada dil bilgisi amaç değil, öğrencilerin ifade etme ve anlama becerilerini geliştirmek için bir araç olarak ele alınmalıdır (Güneş 2013: 172). Bu öğrenme alanı ile ilgili bilgi ve becerilerle öğretmen adaylarının iyi bir şekilde donatılması son derece önemli olup katılımcılara “*Dil bilgisi ile ilgili terim sözlüklerinden faydalanırım*” maddesi yöneltilmiştir. Araştırmada yer alan katılımcılar ilgili maddeye “Bazen” ($\bar{X}=3.04$) düzeyinde görüş belirtmişlerdir. Bu durum öğretmen adaylarının dil bilgisi ile ilgili terim sözlüklerinden yeterince yararlanmadıklarını göstermektedir.

Dil bilimi; genel olarak dil kavramını ele alan, bir dilin işleyiş kurallarını inceleyen, diller arası ortak kuralları ve farklılıkları ele alan bilim dalıdır. Araştırma kapsamında da katılımcılara yöneltilen “*Dil bilimi ile ilgili terim sözlüklerinden faydalanırım*” maddesine ilişkin olarak katılımcılar “Bazen” ($\bar{X}=2.91$) düzeyinde görüş belirtmişlerdir. Bu sonuçtan hareketle Türkçe öğretmen adaylarının dil bilimi ile ilgili terim sözlüklerinden yeterince yararlanmadıkları söylenebilir.

Yabancı dil öğretiminde hedef dilin söz varlığını yeterince edinebilmek için sözlük kullanımı, söz varlığı çalışmaları son derece önemlidir. Bu bağlamda araştırmada yer alan katılımcılara “*Yabancı dil öğrenirken ilgili sözlüklerden faydalanırım*” maddesi yöneltilmiştir. Bu maddeye ilişkin olarak katılımcılar “Sık Sık” ($\bar{X}=3.63$) düzeyinde görüş belirtmişlerdir. Araştırmada yer alan Türkçe öğretmen adaylarının yabancı dil öğrenirken sözlüklerden yeterli düzeyde yararlandıkları söylenebilir.

Araştırma kapsamında katılımcılara yöneltilen “*Cep sözlüklerinden faydalanırım*” maddesine Türkçe öğretmen adayları “Bazen” ($\bar{X}=2.67$) düzeyinde görüş belirtmişlerdir. Bu durum öğretmen adaylarının cep sözlüklerinden yeterli düzeyde yararlanmadıklarını ortaya koymaktadır.

Teknolojinin hem sosyal hem eğitim hem de iş hayatında son derece yoğun bir şekilde kullanıldığı günümüzde internet ortamında sözlüklerin etkili bir şekilde kullanımı son derece önemlidir. Bu bağlamda araştırmada yer alan katılımcılara “*İnternet ortamındaki sözlüklerden faydalanırım*” maddesi yöneltilmiştir. Bu noktada katılımcılar ilgili maddeye “Bazen” ($\bar{X}=3.07$) düzeyinde görüş belirtmişlerdir. Bu durum Türkçe öğretmen adaylarının internet ortamındaki sözlükleri etkili bir şekilde kullanmadıklarını ortaya koymaktadır.

Dil öğretimi ve öğrenimi süreçlerinde birey; yakın ve karşıt anlamlı kelimeler sözlüğü, etimolojik sözlük, konuşma sıklığı sözlüğü gibi özel amaçlı sözlüklerin kullanımına ihtiyaç duyabilmektedir. Bu bağlamda araştırmaya katılan öğretmen adaylarına “*Yakın ve karşıt anlamlı kelimeler sözlüğü, etimolojik sözlük, konuşma sıklığı sözlüğü gibi özel amaçlı*

sözlüklerden faydalanırım” maddesi yöneltilmiştir. İlgili maddeye ilişkin olarak katılımcılar “Nadiren” ($\bar{X}=2.13$) düzeyinde görüş belirtmişlerdir. Bu sonuçtan hareketle Türkçe öğretmen adaylarının oldukça düşük oranda özel amaçlı sözlükleri kullandıkları söylenebilir.

Söz varlığının zenginleştirilmesi, anlamı bilinmeyen dil birimine yönelik olarak farklı sözlüklerden karşılaştırmalı okumaların gerçekleştirilmesine bağlıdır. Bu yolla ilgili dil biriminin anlamsal çerçevesi içerisinde yer alan anlam birimler ve birimcikler en doğru şekilde söz varlığına eklenebilecektir. Araştırma kapsamında katılımcılara “*Anlamını bilmediğim dil birimlerinin anlamlarını öğrenebilmek için farklı sözlükler arasında karşılaştırmalı okumalar gerçekleştiririm*” maddesi yöneltilmiş ve katılımcılar ilgili maddeye yönelik olarak “Nadiren” ($\bar{X}=2.29$) düzeyinde görüş belirtmişlerdir. Bu durum Türkçe öğretmen adaylarının karşılaştırmalı sözlük okumalarının yetersiz düzeyde olduğunu göstermektedir.

Anlamı bilinmeyen dil birimlerinin anlamlarının metinsel bağlamdan hareketle bağlamdan çıkarılması okuma edimi sırasında her alımlayıcının gerçekleştirdiği eylemlerdir. Aslında herhangi bir dil ögesinin ya da kuralının metin içerisinde kazandığı değeri, anlamı anlayabilmek için o ögenin metin içerisindeki varlık nedenini kavramak gerekir (Üstünova 1998: 400). Araştırma kapsamında katılımcılara “*Anlamını bilmediğim dil birimlerinin anlamlarını sözlükten bulmak yerine bağlamdan çıkarmaya çalışırım*” maddesi yöneltilmiştir. İlgili maddeye katılımcılar “Bazen” ($\bar{X}=3.26$) düzeyinde görüş belirtmişlerdir. Bu durum öğretmen adaylarının okuma edimlerinin bağlamdan çıkarma eylemi noktasında çok da yeterli olmadığını göstermektedir. Oysaki bağlam temelli sözcük öğretimini; bilişsel süreç becerileri, metindeki ipuçları ve yaşama ilişkin tecrübeler de etkilemektedir (Yaman 2010: 737).

Araştırma kapsamında öğretmen adaylarına sözlük kullanımının gerekliliğine ilişkin “*Sözlük kullanımının gerekli olduğunu düşünürüm*” maddesi yöneltilmiş ve katılımcılar da ilgili maddeye oldukça yüksek bir oranla “Her Zaman” ($\bar{X}=4.50$) düzeyinde görüş belirtmişlerdir. Bu sonuçtan hareketle öğretmen adaylarının sözlük kullanımının gerekliliğinin farkında olduklarını göstermektedir. Ancak öğretmen adayları bu farkındalığı uygulamaya aktarma noktasında sıkıntı çekmektedir.

Araştırmada katılımcılara “*Sözlük kullanımının gerekli olduğunu düşünürüm*” maddesi yöneltilmiş ve katılımcılar bu maddeye “Bazen” ($\bar{X}=3.28$) düzeyinde görüş belirtmişlerdir. Bu sonuç Türkçe öğretmen adaylarının sözlük kullanma tekniklerinden etkili bir şekilde yararlanamadıklarını ortaya koymaktadır.

Güncel sözlüklerin takibi ve temini Türkçe öğretmen adaylarının mesleki yeterlikleri açısından son derece önemlidir. Bu noktada katılımcılara “*Güncel sözlükleri takip ve temin ederim*” maddesi yöneltilmiş ve katılımcılar “Nadiren” ($\bar{X}=2.49$) düzeyinde görüş belirtmişlerdir. Bu durum katılımcıların güncel sözlükleri yeterince takip etmediklerini göstermektedir. Bu da alan ile ilgili farkındalık açısından bir sorun olarak ortaya çıkmaktadır.

Mesleki yeterliliğin kazanılması açısından bir diğer önemli nokta da Türkçe öğretmen adaylarının alan ile ilgili sözlükleri takip ve temin etmeleridir. Bu noktada da katılımcılara “*Alanımla ilgili sözlükleri takip ve temin ederim*” maddesi yöneltilmiş ve araştırmada yer alan katılımcılar da ilgili maddeye “Bazen” ($\bar{X}=3.16$) düzeyinde görüş belirtmişlerdir. Bu sonuçtan hareketle Türkçe öğretmen adaylarının alan ile ilgili sözlükleri takip ve temin etmelerinin yeterli düzeyde olmadığı söylenebilir.

Alımlama edimi açısından bağımsız bir biçimbirimin bağlamsal anlamı ile sözlük anlamı arasındaki ilişkinin gözden kaçırılmaması önemlidir. Bu noktada araştırmada yer alan katılımcılara “Sözcüğün bağlamsal anlamı ile sözlük anlamı arasındaki ilişkiye dikkat ederim” maddesi yöneltilmiş ve katılımcılar da ilgili maddeye yönelik olarak “Sık Sık” ($\bar{X}$ =3.55) düzeyinde görüş belirtmişlerdir. Bu sonuçtan hareketle Türkçe öğretmen adaylarının bu alımlama edimine yeterli düzeyde uygun davrandıkları söylenebilir.

Türkçe ve edebiyat öğretmenlerinin ana diline ait söz varlıklarının zengin olması mesleki yeterlilikleri ve başarıları açısından son derece önemlidir. Her ne kadar sözlükler baştan sona okunan kitaplar olmasa da onların dilin anayasası olma gibi bir özelliği vardır (Yaman, 2010: 737). Bu kapsamda araştırmaya katılan Türkçe öğretmen adaylarına “Söz varlığımı zenginleştirmek amacı ile boş zamanlarımda sözlük okumaları gerçekleştiririm” maddesi yöneltilmiştir. İlgili maddeye yönelik olarak öğretmen adayları da “Nadiren” ($\bar{X}$ =2.53) düzeyinde görüş belirtmişlerdir. Bu sonuçtan hareketle Türkçe öğretmen adaylarının yeterli düzeyde sözlük okuması gerçekleştirmediği söylenebilir.

Sözlük kullanımına ilişkin Türkçe öğretmen adaylarının aritmetik ortalaması “3.08” düzeyinde tespit edilmiştir. Bu sonuçtan hareketle sözlük kullanımına ilişkin Türkçe öğretmen adaylarının görüşlerinin “Bazen” düzeyinde olduğu ve öğretmen adaylarının sözlük kullanımı sürecinde yeterince etkili olmadıkları söylenebilir.

Çizelge 8. Cinsiyete Göre Sözlük Kullanımı Sürecine İlişkin t Testi Sonuçları

Cinsiyet	N	$\bar{X}$	ss	sd	t	p
Kadın	208	3.14	.61	388	1.966	.050
Erkek	182	3.02	.63			

*p<.05

Çizelge 8’deki bulgulara bakıldığında sözlük kullanımı sürecine ilişkin Türkçe öğretmen adaylarının görüşleri cinsiyet açısından anlamlı bir şekilde farklılaşmıştır [$t_{(388)}=1.966$; $p<.05$]. Bu durum araştırmada yer alan Türkçe öğretmen adaylarının sözlük kullanım sürecine ilişkin görüşlerinin cinsiyetleri bakımından değiştiğini göstermektedir. Cinsiyet açısından kadınların erkeklere göre daha olumlu düşüncelere sahip oldukları söylenebilir. Araştırma sonucunda grupların aritmetik ortalamalarına bakıldığında, kadın ($\bar{X}=3.14$) ve erkek öğretmen adaylarının ($\bar{X}=3.02$) “Bazen” düzeyinde görüş ifade ettikleri tespit edilmiştir. Araştırmada elde edilen bulgular ışığında Türkçe öğretmen adaylarının sözlük kullanımı sürecine ilişkin görüşlerinin çok fazla olumlu olmadığı söylenebilir.

Çizelge 9. Sınıf Düzeyine Göre Sözlük Kullanımı Sürecine İlişkin Varyans Analizi Sonuçları

Sınıf	n	$\bar{X}$	ss	VK	KT	sd	KO	F	p	Fark
1. Sınıf	99	2.81	.53	Gruplar Arası	14.513	3	4.838	13.677*	.000	1. Sınıf-3.Sınıf,
2. Sınıf	99	3.02	.67							
3. Sınıf	89	3.16	.53	Toplam	151.040	389				2. Sınıf-4.Sınıf
4. Sınıf	103	3.33	.64							

Araştırmada sınıf değişkeni açısından sözlük kullanımı sürecine ilişkin öğretmen adaylarının görüşleri arasında anlamlı bir farklılaşmanın olduğu belirlenmiştir [$F_{(3-386)}=13.677$; $p<.05$]. Scheffe testi sonucunda farklılaşmanın 4. sınıf ($\bar{X}=3.33$) düzeyindeki öğretmen adayları ile 1. sınıf ($\bar{X}=2.81$) ve 2. sınıf ($\bar{X}=3.02$) düzeyindeki öğretmen adayları arasında gerçekleştiği belirlenmiştir. Yine Scheffe testi sonucunda diğer farklılaşmanın da 3. sınıf ($\bar{X}=3.16$) düzeyindeki öğretmen adayları ile 1. sınıf ($\bar{X}=2.81$) düzeyindeki öğretmen adayları arasında gerçekleştiği tespit edilmiştir. Sonuç olarak 4. sınıf ve 3. sınıf düzeylerinde öğrenim gören Türkçe öğretmen adaylarının görüşlerinin diğer iki sınıfa göre daha olumlu olduğu söylenebilir. Diğer bir ifade ile sınıf düzeyi yükseldikçe Türkçe öğretmen adaylarının görüşlerinin daha olumlu olduğu belirlenmiştir.

Çizelge 10. Anne Eğitim Durumuna Göre Sözlük Kullanımı Sürecine İlişkin Varyans Analizi Sonuçları

Anne Eğitim Durumu	n	$\bar{X}$	ss	VK	KT	sd	KO	F	p	Fark
Okuryazar Değil	141	3.00	.61	Gruplar Arası	3.167	4	.792	2.062	.085	---
İlkokul	179	3.10	.62							
Ortaokul	38	3.15	.62	Gruplar İçi	147.873	385	.384			
Lise	24	3.18	.57							
Üniversite	8	3.56	.85	Toplam	151.040	389				

Çizelge 10'daki varyans analizi sonucu incelendiğinde sözlük kullanım sürecine ilişkin Türkçe öğretmen adaylarının görüşleri arasında anne eğitim durumu değişkeni açısından anlamlı bir fark bulunmamıştır [$F_{(4-385)}=2.062$; $p>.05$]. Bu sonuca göre araştırmada yer alan katılımcıların bu yöndeki görüşlerinin değişmediği söylenebilir. Eğitim düzeyi arttıkça grupların aritmetik ortalamaları sistematik bir şekilde artmaktadır. Grupların aritmetik ortalamalarına bakıldığında üniversite mezunu annelerin çocuklarında ($\bar{X}=3.56$) sözlükle tanışma sürecine ilişkin görüşleri "Bazen" ile en yüksek düzeyde olduğu belirlenmiştir. Diğer grupların hepsinin aritmetik ortalamasının ise "Nadiren" düzeyinde olduğu belirlenmiştir.

Çizelge 11. Baba Eğitim Durumuna Göre Sözlük Kullanımı Sürecine İlişkin Varyans Analizi Sonuçları

Baba Eğitim Durumu	n	$\bar{X}$	ss	VK	KT	sd	KO	F	p	Fark
Okuryazar Değil	33	3.12	.58	Gruplar Arası	1.584	4	.396	1.020	.397	---
İlkokul	157	3.02	.62							
Ortaokul	72	3.11	.65	Gruplar İçi	149.456	385	.388			
Lise	88	3.10	.61							
Üniversite	40	3.22	.65	Toplam	151.040	389				

Çizelge 11'deki varyans analizi sonucu incelendiğinde sözlük kullanma sürecine ilişkin Türkçe öğretmen adaylarının görüşleri arasında baba eğitim durumu değişkeni açısından anlamlı bir fark bulunmamıştır [$F_{(4-385)}=1.020$; $p>.05$]. Bu sonuçtan hareketle katılımcıların bu yöndeki görüşleri değişmemektedir. Araştırma kapsamında grupların aritmetik ortalamalarına bakıldığında üniversite mezunu babaların çocuklarında ($\bar{X}=3.22$) sözlük kullanma sürecine ilişkin görüşler en yüksek düzeyde öne çıkmıştır. Bütün grupların aritmetik ortalaması "Nadiren" düzeyinde kalmıştır. Genel olarak baba eğitim düzeyi arttıkça katılımcıların sözlük kullanma sürecine ilişkin görüşleri daha olumlu olmaktadır.

Çizelge 12. Mezun Olunan Lise Türüne Göre Sözlük Kullanımına İlişkin Varyans Analizi Sonuçları

Lise Türü	n	$\bar{X}$	ss	VK	KT	sd	KO	F	p	Fark
Genel Lise	338	3.08	.62	Gruplar Arası	.779	3	.260	.667	.573	---
Meslek Lisesi	6	3.23	.71							
Anadolu Lisesi	40	3.16	.64	Gruplar İçi	150.261	386	.389			
Fen Lisesi	-	-	-							
Özel Lise	6	2.83	73	Toplam	151.040	389				

Çizelge 12'deki varyans analizi sonucunda sözlük kullanım sürecine ilişkin Türkçe öğretmen adaylarının görüşleri arasında mezun olunan lise türü değişkeni açısından anlamlı bir fark bulunmamıştır [$F_{(3-386)}=.667$; $p>.05$]. Bu sonuçtan hareketle araştırmada yer alan katılımcıların bu yöndeki görüşleri değişmediği söylenebilir. Grupların aritmetik ortalamalarına bakıldığında da meslek lisesinden mezun olan katılımcıların ($\bar{X}=3.23$) en yüksek düzeyde görüş belirttikleri tespit edilmiştir. Mezun olunan lise türü değişkeni açısından bütün grupların aritmetik ortalaması "Bazen" düzeyinde kalmıştır.

3. SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışmada Türkçe öğretmen adaylarının sözlük ve sözlük kullanımı ile ilgili görüş ve düşünceleri belirlenmeye çalışılmıştır. Gerçekleştirilen araştırma sonucunda şu tespitler yapılmıştır:

1. Ana dili eğitiminde öğrencinin gerekli söz varlığını edinebilmesi için doğru bir şekilde sözlük kullanması son derece önemlidir. Bu nedenle eğitim kurumlarında daha ilk yıllarda öğrenciler sözlükle tanıştırılmalıdır. Ayrıca sözlük kullanım yöntem ve teknikleri hakkında bilgi sahibi olmak için başta ana dili eğitimi veren öğretmenler olmak üzere bilgilendirici ve özendirici çalışmalara ders öğretim programlarında yeterince yer verilmelidir.

2. Öğretmenler tarafından sınıf ortamında farklı nitelikteki sözlükler; içerikleri, kullanım amaçları ve işlevleri öğrenci seviyelerine dikkat edilerek tanıtılmalıdır. İlkokul, ortaokul, lise ve üniversite düzeylerindeki eğitim kurumlarının kütüphanelerindeki sözlüklerin

öğrenci seviyelerine uygun, güncel ve zengin çeşitlilikte olması sağlanmalıdır. Bu noktada özellikle ana dili ve yabancı dil eğitimi gerçekleştiren öğretmenlerin okul yönetimleri ile işbirliği içerisinde olmaları gerekmektedir. Ayrıca öğrencilerin okul kütüphanelerinden yeterince yararlanmaları, sözlük kullanım alışkanlığına sahip olabilmeleri için öğrencilere yönlendirici ve özendirici görev ve sorumluluklar verilmelidir. Sözlükler asla okul kütüphanesinde atıl bir şekilde bırakılmamalıdır.

3. Sözlüğe yönelik farkındalığı artırabilmek için, sözlük çeşitleri; deyimler sözlüğü, atasözleri sözlüğü, yakın anlamlılar sözlüğü, zıt anlamlılar sözlüğü, yazın terimleri sözlüğü, dil bilgisi terimleri sözlüğü, dil bilimi terimleri sözlüğü, etimolojik sözlük gibi türler hakkında fakültede okurken bilgilendirici ve tanıtıcı uygulama ve araştırma görevleri verilmesi; sözlükleri tanıtıcı etkinlikler gerçekleştirilmesi yararlı olacaktır.

4. Teknolojinin son derece gelişmiş ve yaygın olduğu günümüzde ana dili eğitiminde de bu türden olanaklardan en verimli şekilde yararlanılması bir zorunluluk olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle cep sözlüklerinden, internet ortamındaki sözlüklerden etkin bir şekilde yararlanmanın önü açılmalı ve bu yöndeki uygulamalara ana dili eğitim programlarında yer verilmesi yararlı olacaktır.

5. Farklı sözlükler arasında karşılaştırmalı okumalar yapmak, bireye bu yönde bir okuma alışkanlığı kazandıracak gibi onun söz varlığının da hem daha etkin hem de daha zengin olmasını sağlayacaktır. Unutulmalıdır ki etkin dil kullanımı, bir anlamda zengin bir söz varlığına bağlıdır.

Kaynakça

- Ahanov, Kaken (Akt. Murat Ceritoğlu), *Dil biliminin esasları*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2008.
- Aksan, Doğan, *Dilbilim ve Türkçe yazıları*, Multilingual, 2004.
- Aydın, Mehmet, *Dilbilim el kitabı*, 3F Yayınevi, İstanbul, 2007.
- Bayrav, Süheylâ, *Filolojinin oluşumu*, Multilingual, 1998.
- Güneş, Firdevs, "Dil öğretim yaklaşımları ve Türkçe öğretimindeki uygulamalar", *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 8, S.15, s. 123-148, 2011.
- Güneş, Firdevs, "Yapılandırıcı yaklaşımla dil bilgisi öğretimi", *Eğitimde Kuram ve Uygulama*, 9 (3), s. 171 - 187, 2013.
- İlhan, Nadir, *Geçmişten günümüze sözlükçülük geleneği ve Türk dili sözlükleri*, Manas Yayıncılık, Elazığ, 2007.
- Karahan, Leylâ, "Dil bilgisi öğretiminde örnek seçimi", *Bahtiyar Vahapzade Hatırasına I. Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatları Öğretimi Sempozyumu*, 21-24 Ekim 2010, Bakü.
- Sinan, Ahmet Turan, "Türkiye'de deyim sözlükçülüğü", *Türkiye'de ve Dünya'da Sözlük Yazımı ve Araştırmaları Uluslar Arası Sempozyumu Bildirileri*, 4-6 Kasım 2010, İstanbul, s. 124-135.

Üstünova, Kerime, "Cümle çözümlemelerinde yüzey yapı – derin yapı ilişkileri", Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi, Türk Dil Kurumu Yayınları, S. 563, s. 398 – 406, Ankara, 1998.

Vardar, Berke, *Açıklamalı dilbilim terimleri sözlüğü*, Multilingual, 2002.

Yaman, Havva, "İlköğretim ikinci kademe öğrencilerinin sözlük kullanma alışkanlıkları üzerine bir değerlendirme", *Türklük Bilimi Araştırmaları*, 15. Yıl, Sayı 27, Bahar 2010.